

مبارزه با فساد مالی مقامات دولتی در حقوق ایران

حمیدرضا کناری زاده^۱

علی زندی راد^۲

چکیده

فساد مالی صاحبان مقام و قدرت یکی از چالش‌های اساسی است که مربوط به زمان ما نیست و حداقل حضوری به قدمت دولت داشته است. در واقع فساد زمانی شکل گرفت که شخص احساس کرد در یک مجموعه دارای قدرت و اختیاری است که دیگران برای رفع و رجوع امور خود، نیازمند مراجعه به وی هستند و او می‌تواند در مقابل اعمال قدرت خود که تکلیف وی به انجام وظیفه محسوب می‌شود از آنها امتیاز بگیرد. همچنین فساد زمانی به وجود آمد که شخص پنداشت قدرت و اختیاری که دیگران فاقد آن هستند و پشتوانه آن نیز مجموعه عظیم و قدرتمندی هم چون دولت است، راهی برای کسب منفعت و ثروت به نفع خود یا دیگری است. بررسی پیامدهای فساد مالی نشان می‌دهد که این جرم موجب کاهش کنترل دولت بر سیاست‌های اقتصادی، تضعیف امنیت اقتصادی کشور، از حیث افزایش هزینه عمومی، تبعیض در تخصیص منابع و در نهایت بالا رفتن رانت ثروت بادآورده از یک سو و فقر از سوی دیگر است. معضلی که اقتصاد ایران را گاه و بی‌گاه، کم و زیاد درگیر خود کرده است. در این مقاله راه کارهای مبارزه با فساد مالی مقامات دولتی در نظام حقوقی ایران بررسی شده است.

واژگان کلیدی: فساد مالی، مقامات دولتی، حقوق ایران.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

۱. وکیل دادگستری و دانشجوی دکتری حقوق کیفری و جرم‌شناسی hr.konari.z@gmail.com

۲- دانشجوی کارشناس ارشد حقوق خصوصی دانشکده حقوق دانشگاه قم zandiradali@gmail.com

مقدمه

باید اذعان کرد امروزه در جامعه جهانی، فساد مالی صاحبان مقام و قدرت به یکی از چالش‌های اساسی تبدیل شده است. پیشرفت فساد نهایتاً دو نتیجه عمده به همراه دارد که هر دو خطرناک بوده و یا باعث ایجاد تردید در مشروعیت و اعتقاد به منفعت در نظام حکومتی و در نتیجه عدم پذیرش عمومی آن در جامعه می‌شود و یا چنان افراد جامعه را درگیر خود می‌نماید که همه آن را به عنوان یک واقعیت حتمی پذیرفته و زشتی آن را فراموش می‌نمایند.

باید گفت که علیرغم تصویب قانون ارتقاء سلامت نظام اداری و مقابله با فساد و تصویب کنوانسیون بین‌المللی مبارزه با فساد (مریدا) و ملحق شدن کشور ما به این کنوانسیون متأسفانه مقررات آن عملاً در کشور ما اجرا نگردیده و باید گفت صرف ملحق شدن به این کنوانسیون مادام که همراه با جرم‌انگاری صریح و تعیین ضمانت‌اجراه‌های کیفری متناسب نباشد عملاً نمی‌تواند باعث پیشگیری از وقوع جرم گردد.

امروزه فساد اداری و مالی به یک معضل جهانی مبدل شده و دولت‌ها آگاهند که فساد باعث آسیب‌های بسیاری می‌شود و هیچ حد و مرزی هم نمی‌شناسد. این معضل، اقتصاد داخلی را فلج می‌کند، جریان توسعه را مختل می‌سازد، سازمان‌های دموکراتیک را مورد تهدید قرار می‌دهد، اصل حاکمیت قانون را مخدوش می‌کند و باعث تسهیل بروز سایر تهدیدات علیه امنیت، از جمله جرایم فراملی و تروریسم می‌گردد. (افضلی، ۲۳۵، ۱۳۸۷)

قوانین مربوط به جرایم مالی مقامات حکومتی در نظام حقوقی ایران دارای نارسایی‌هایی هستند که ضروری می‌سازد قانون‌گذار بدون هیچ‌گونه تعللی، به منظور مقابله هر چه کارآمدتر با فساد مالی در کشور قوانین موجود را اصلاح کرده و یا این که قوانین کارآمد و موثری تدوین نماید.

۱- مفاهیم

۱-۱- فساد مالی

فساد که به عنوان یکی از مصادیق جرایم سازمان‌یافته فرا ملی شناخته می‌شود نه در اسناد بین‌المللی و نه در قوانین داخلی تاکنون هیچ تعریف واحد، فراگیر و جهان‌شمولی که در سطح جهانی مورد قبول باشد برای آن ارائه نشده است.

فساد در لغت به معنای تباهی و در اصطلاح به معنای تباه ساختن و نابود کردن می‌باشد (دهخدا، ۱۵۲۷، ۱۳۷۳) و در زبان عربی فساد از ریشه «فسد» و به معنای تباهی، اخلال و منع از رسیدن به یک هدف مطرح است. در زبان لاتین با واژه Corruption و ریشه Rumper مصطلح است که به معنی شکستن و یا نقض کردن می‌باشد. به عبارت دیگر منظور این است که چیزی که شکسته یا نقض می‌شود و این چیز می‌تواند قوانین و مقررات اداری باشد. (معصومی، ۳، ۱۳۸۶)

قانون ارتقاء سلامت نظام اداری و مقابله با فساد ۱۳۸۷ در ماده یک، فساد را هر گونه فعل یا ترک فعل توسط هر شخص حقیقی یا حقوقی به صورت فردی، جمعی یا سازمانی که عمداً و با هدف کسب هر گونه منفعت یا امتیاز مستقیم یا غیر مستقیم برای خود یا دیگری با نقض قوانین و مقررات کشوری انجام پذیرد یا ضرر و زیانی را به اموال، منافع، منابع یا سلامت و امنیت عمومی و یا جمعی از مردم وارد نماید، نظیر رشاء، ارتشاء، اختلاس، تبانی، سوء استفاده از مقام یا موقعیت اداری، سیاسی، امکانات یا اطلاعات، دریافت و پرداختی های غیر قانونی از منابع عمومی و انحراف از این منابع به سمت تخصیص های غیر قانونی، جعل، تخریب یا اختفاء اسناد و سوابق اداری و مالی در این قانون فساد تلقی می گردد. تعریف سازمان شفافیت بین المللی از فساد نیز بدین شکل است: «سوء استفاده از قدرت تفویض شده در جهت منافع شخصی، اعم از این که در بخش خصوصی باشد و یا دولتی.» (همدمی، ۱۳۸۷، ۳۵)

انجمن حسابداران خبره که در زمره مؤسسات معتبر بین المللی به شمار می رود و در سطح جهان فعال است فساد مالی را چنین تعریف می کند: «سوء استفاده از امکانات و اختیارات دولتی به نیت تأمین منافع شخصی و خصوصی.» (شلالوند، ۱۳۵، ۱۳۷۷)

۲-۱- مقام دولتی

در ماده دو کنوانسیون مریدا ۲۰۰۳ مقام دولتی اطلاق می شود به:

- هر شخصی که دارای شغل قانون گذاری، اجرایی، اداری یا قضایی در کشور عضو اعم از انتصابی یا انتخابی و دائم یا موقت باشد و حقوق دریافت کند یا نکند، صرف نظراً از ارشدیت وی.
- هر شخص دیگری که کار دولتی را انجام می دهد از جمله برای نهاد یا مؤسسات دولتی یا همان طور که در قانون داخلی کشور عضو تعریف شده است و همان گونه که در زمینه مربوط قانون کشور عضو به کار رفته است، خدمات دولتی ارائه می دهد.
- هر شخص دیگری که به عنوان مقام دولتی در قانون کشور عضو تعریف شده باشد، در هر حال از نظر بعضی از اقدامات مندرج در فصل دوم این کنوانسیون، مقام دولتی به معنی شخصی است که یک کار دولتی را انجام می دهد یا همان طور که در قانون داخلی کشور عضو تعریف شده است و همان گونه که در زمینه مربوط قانون کشور عضو به کار رفته است خدمات دولتی ارائه می دهد.
- مقام دولتی خارجی به هر شخصی اطلاق می شود که شغل قانون گذاری، اجرایی، اداری یا قضایی یک کشور خارجی را اعم از انتصابی یا انتخابی بر عهده دارد و هر شخصی که یک شغل دولتی را برای یک کشور خارجی از جمله یک نهاد یا مؤسسه دولتی انجام می دهد.
- مقام یک سازمان عمومی بین المللی به کارمندان بین المللی یا هر شخصی اطلاق می شود که توسط چنین سازمانی مجاز می باشد از طرف آن سازمان اقدام نماید.

۲- انواع فساد مالی

فساد مالی بر اساس معیارهای مختلف به انواع مختلفی تقسیم می‌شود. این تقسیم‌بندی از تنوع برخوردار است که مبنای آن ممکن است میزان دارایی و اموال تحصیل شده از طریق فساد، رتبه و جایگاه مقام شخص فاسد، دفعات فساد، ارزش‌گذاری اجتماعی و میزان سرزنش‌پذیری فساد و یا گستره جغرافیایی قرار گیرد. (دادخدایی، ۹۹، ۱۳۹۰)

۲-۱- فساد کلان

فساد زمانی کلان است که در میان بالاترین سطوح مدیریتی یک کشور و در خصوص پروژه‌ها و برنامه‌های عظیم دولتی اتفاق می‌افتد. وجود فساد کلان در ساختار یک نظام متضمن خرابی کارکردهای اصلی یک نظام حکومتی است به گونه‌ای که می‌توان به آن نظام، لقب فساد داد. در فساد کلان، دولت‌ها به تناوب منافع عظیم مالی را از طریق قرارداد یا بخشیدن امتیاز، به بخش خصوصی می‌بخشند. این در حالی است که کارمندان فاسد نیز در آن سهیم هستند. بنابراین فساد کلان، فساد است که متعلق به مدیران رده اول در هر نظام حکومتی است. (دادخدایی، ۱۰۰، ۱۳۹۰) یکی از ویژگی‌های بارز فساد مدیران در بخش اجرایی، انعقاد قراردادهایی با بخش خصوصی است که در ظاهر چه بسا دارای توجیه منفعت و سود رسانی عمومی نیز باشد، اما واقعاً و در عمل به جز ضرر و اتلاف درآمدهای دولتی فایده دیگری بر آنها مترتب نیست. (آکرمن، ۱۶۵، ۱۳۸۵)

۲-۲- فساد خرد

فساد خرد زمانی محقق است که اولاً در میان مستخدمان رده‌های پایین واقع شده و ثانیاً از ارزش مالی، وسعت و میزان کمتری برخوردار است که اغلب از ناحیه دوستان و یا بستگان مستخدم پرداخت می‌شود. (دادخدایی، ۱۰۲، ۱۳۹۰) مهم‌ترین ضابطه در تفاوت میان فساد خرد و کلان در این است که فساد کلان همواره همراه با خرابی کارکردها و پایه‌های یک نظام حکومتی در اثر فساد همراه است در حالی که در فساد خرد، ستون‌های حکمرانی و چهارچوب‌های نظام سیاسی، اقتصادی و اجتماعی جامعه فاقد اشکال اساسی است. (شکراللهی، ۷۳، ۱۳۸۸)

۲-۳- فساد فردی

در این گونه از فساد که بر روی فرد یا افراد محدود و به خصوص متمرکز است، سیستم اداری یک نظام حکومتی درگیر جدی فساد نیست؛ بلکه فرد یا افراد محدودی که برخی تعداد آنها را بین یک یا سه نفر ذکر کرده‌اند اقدام به اخذ رشوه و یا معاوضه و معامله فساد می‌کنند. این فرد یا افراد حتی ممکن است دارای پست‌های مهم و حساس نیز باشد، مانند مدیران عامل یا اعضای هیأت مدیره بانک‌ها، مقام‌های ارشد پلیس یا دستگاه قضایی یا مقامات مالیاتی. معمولاً فرد یا افراد، در فساد فردی برای اشخاص اعم از اربابان رجوع عادی یا بازرگانان و سرمایه‌گذاران در یک بانک، سازمان یا اداره شناخته شده هستند. وجود نرخ‌های معلوم رشوه در هر مورد خطر ناشی از مذاکرات و چانه‌زنی‌های

مکرر میان طرفین را کاهش می‌دهد، زیرا با وجود معلوم بودن نرخ، غالباً بر آن توافق حاصل است. (آکرمن، ۱۳۸۵، ۴۱)

۳- جرایم مربوط به فساد مالی مقامات دولتی

۳-۱- اختلاس

در لغت نامه، اختلاس به معنی «ربودن، زود ربودن و سلب کردن» است. (دهخدا، ۱۴۲۲۶، ۱۳۷۳) اختلاس به لحاظ حقوقی عبارت است از «برداشت وجوه یا مطالبات یا حواله‌ها یا سهام یا اوراق بهادار و سایر اموال متعلق یا در اختیار اشخاص مذکور در ماده ۵ قانون تشدید مجازات مرتکبین ارتشاء، اختلاس و کلاهبرداری از سوی کارمندان دولت و سایر سازمان‌های مذکور به نفع خود یا دیگری.» (حبیب زاده و منصورآبادی، ۱۳۷۹، ۴۱)

امروزه برای اداره جامعه و سامان بخشیدن به روابط اجتماعی و بهره‌مندی مردم از مواهب و نعمات موجود، بخش عظیمی از سرمایه‌ها و اموال موجود در یک کشور در اختیار کارکنان دولت قرار می‌گیرد و بانک به عنوان یک مؤسسه مالی وجوه اشخاص را تحت عنوان امانت دریافت می‌نماید. این دسته از اموال و سرمایه‌ها را خطرات زیادی مورد تهدید قرار می‌دهد و همواره احتمال می‌رود که اموال دولت یا اموال اشخاص که به حسب وظیفه به کارمند دولت سپرده شده است، به نوعی مورد استفاده غیر قانونی واقع شود و بر خلاف هدف مورد نظر از آن بهره‌برداری شخصی شود و یا این که آن را به نفع خود یا دیگری تصاحب نماید.

به منظور جلوگیری از سوءاستفاده‌های کارمندان دولت از سرمایه و اموال موجود در اختیار آنها و تضمین هر چه بیشتر منافع دولت و ملت، قانون‌گذار در صدد حمایت کیفری از این دسته از اموال و سرمایه‌ها بر آمده است و کسانی را که متولی امور اجتماعی بوده و امکانات و دارایی‌های عمومی در اختیار آن هاست از دخل و تصرف بر خلاف موازین قانونی و استفاده شخصی یا تصاحب آنها به نفع خود یا دیگری ممنوع کرده است. این حمایت کیفری تحت عناوین مختلفی در قانون آمده است که از جمله مهم‌ترین آنها جرم اختلاس می‌باشد. بنابراین یکی از جرایمی که در نظام بانکی امکان محقق شدن آن وجود دارد اختلاس می‌باشد. در واقع کارمندان بانک با توجه به این که بانک یک مؤسسه پولی و مالی کشور می‌باشد و مردم وجوه خود را در آنجا سرمایه‌گذاری یا پس انداز می‌کنند امکان اختلاس از سوی آنها وجود دارد.

برای تحقق اختلاس، عناصری به شرح ذیل بیان نموده‌اند:

اول: دارایی متعلق به کسی غیر از فرد متهم باشد.

دوم: دارایی از برخی راه‌های غیر قانونی به متهم انتقال یافته و متهم برای پنهان نمودن جرم و

جنایت خود تلاش کند.

سوم: این که متهم بایستی در پست یا سمت امانت‌دار، «امین اموال» شرکت یا سازمان دولتی خدمت کند نظیر صندوقدار، تحویلدار بانک و یا حسابدار شرکت، که شرح وظیفه آن مدیریت اموال و دارایی هاست. تمام آنچه که برای اثبات نقص امانتداری لازم است این است که اموال و دارایی بر خلاف ضوابط و خط مشی شرکت یا سازمان بکار گرفته شود.

چهارم: این که فرد متهم بایستی قصد و نیت اش فریب مالک باشد در زمانی که دارایی و اموال شرکت را تحت مدیریت و کنترل خود دارد. (نورزاد، ۱۳۸۹، ۱۸۳)

در نظام بانکی به طور کلی اختلاس به سه شیوه زیر امکان‌پذیر است:

- اختلاس از طریق ایجاد حساب صوری

در این روش، کارمند بانک با ایجاد حساب‌های صوری و تغییر در سیستم حسابداری بانک با بدهکار و بستنکار نمودن حساب‌های مشتریان، مبالغ را به حساب خود یا دیگری واریز و سپس برداشت می‌نماید.

- اختلاس از طریق چک یا چک بین بانکی

در این روش، کارمند بانک، چک بین بانکی که از سوی مشتری به او داده می‌شود را باطل نمی‌کند و وجه مذکور را در روزهای آتی برداشت می‌کند یا این که کارمند بانک، چک شعبه را به نام خود و بستگانش صادر و آن را وصول می‌نماید و یا این که با تغییر سرفصل پرداخت چک سایر بانک‌ها و صدور چک بین بانکی اختلاس صورت می‌گیرد.

- اختلاس از طریق تشکیل پرونده تسهیلات صوری

در این روش، کارمندان بانک ممکن است اقدام به تشکیل پرونده تسهیلات صوری برای مشتریان نمایند و با استفاده از اسناد مالی جعلی از حساب آنها پول برداشت کنند یا این که با جریان انداختن پرونده‌های قدیمی وام مشتریان اقدام به اختلاس نمایند.

۲-۳- رانت خواری

رانت خواری با تلاش برای کسب درآمد، تفاوت دارد و همواره غیر قانونی یا غیر اخلاقی و حتی غیر اقتصادی است. در بحث فساد مالی، رانت وقتی شکل می‌گیرد که فردی از فرصت‌های غیر قانونی که بر اساس موقعیت یا رابطه به دست آورده، استفاده کند و در مسیر کسب منفعت از آن بهره‌برداری نماید. (دادگر و معصومی نیا، ۱۶، ۱۳۸۳)

در فرهنگ اداری و اجرایی کشورمان از واژه رانت یک نوع امتیازدهی به افراد خاص تعبیر و تفسیر می‌شود. به عبارت دیگر هر گونه انتفاع و بهره‌مندی از امکانات و اختیارات بخش دولتی توسط افراد مرتبط و غیر مرتبط به عنوان نوعی رانت تلقی می‌گردد. این به معنای بهره‌برداری گروهی خاص

از منابع و اموال عمومی تحت عناوین مختلف دولتی و یا عناوین وابسته به مقامات دولتی می‌باشد. (حبیب زاده و منصورآبادی، ۱۳۷۹، ۳۲)

نظام بانکی کشور نیز از تعرض رانت‌خواران و ویژه‌خواهان مصون و در امان نمی‌باشد و آن‌ها به اشکال مختلفی سعی در کسب امتیازات مالی از نظام بانکی می‌باشند. ضعف، ابهام یا عدم اجرای برخی قوانین، عدم برخورد جدی دستگاه‌های نظارتی و قضایی با مفسدان، کم‌توجهی به خشکانیدن ریشه‌های فساد و ... از عوامل مهم و اساسی در پیدایش رانت به حساب می‌آیند. این عوامل باعث پیدایش گونه‌های رانت و گسترش دلالتی در نظام بانکی می‌شود. رانت‌خواران اعم از حقیقی و حقوقی در ازای پرداخت رشوه یا پارتی بازی به امتیازهای انحصاری مانند دریافت مجوز اعتبارات بانکی، تخصیص ارز ارزان قیمت، قانون شکنی، کسب هر گونه امتیازات دولتی خارج از برگزاری مناقصه، اخذ تسهیلات مالی و وام‌های کلان و عدم بازپرداخت آنها در مهلت مقرر، خلأهای قانونی، رانت اطلاعاتی و کسب ثروت‌های نامشروع و ... دست می‌یابند. دسترسی به مجوزهای خاص و منابع کلان مالی بانک‌ها و در اختیار داشتن برخی اطلاعات، استفاده از تسهیلات بخش دولتی به نفع افراد حقیقی و شرکت‌های خصوصی در میان رانت‌خواران که افراد محدودی هستند با توسل به ابزارهایی که دیگران بدان دسترسی ندارند مانند دسترسی به قدرت سیاسی، وابستگی به افراد صاحب نفوذ، از جمله اقدامات رانت‌خواران به شمار می‌رود. (حبیب زاده و منصورآبادی، ۱۳۷۹، ۳۳)

۳-۳- رشاء و ارتشاء

یکی از اصطلاحاتی که در آثار حقوقدانان داخلی و خارجی بدان اشاره شده و در زمره مهم‌ترین مفاسد مالی به شمار می‌رود، رشوه دادن (رشاء) و رشوه گرفتن (ارتشاء) بوده که هدف از ارتکاب آن این است که فرد رشوه‌گیرنده امر باطلی را احقاق یا حقی را ابطال نماید.

تعاریف مختلفی از این جرم ارائه شده است که هر یک به جنبه‌ها و خصوصیات از این جرم اشاره نموده‌اند. در تعریفی از رشوه آمده است که: رشوه، دادن مالی است به مأمور رسمی یا غیر رسمی دولتی یا بلدی به منظور انجام کاری از کارهای اداری یا قضایی ولو این که آن کار مربوط به شغل گیرنده مال نباشد، خواه مستقیماً آن مال را دریافت کند و یا به واسطه شخصی دیگر آن را بگیرد. (جعفری لنگرودی، ۱۳۸۲، ۳۳۵) همچنین در تعریفی دیگری، رشوه دادن را به دادن وجه یا مال یا سند تسلیم وجه یا مال به مأموران دولت یا کارکنان شاغل در نهادهای عمومی و یا سایر اشخاص مصرح در قانون جهت انجام یا عدم انجام وظایف مرتبط با اداره یا سازمان متبوع آنها و رشوه گرفتن را به معنی اخذ وجه یا مال یا سند تسلیم وجه یا مال از سوی مأموران دولت یا کارکنان شاغل در نهادهای عمومی مندرج در قانون، برای انجام یا عدم انجام وظایف مرتبط با اداره یا سازمان محل اشتغال آنها تعریف نموده‌اند. (میرمحمدصادقی، ۱۳۸۱، ۳۵۷)

فرد رشوه دهنده را راشی و عمل وی را رشاء و رشوه گیرنده را مرتشی و عملش را ارتشاء می‌نامند. همچنین شخصی را که عالماً و عامداً موجبات تحقق جرم ارتشاء از قبیل مذاکره، جلب موافقت یا وصول و ایصال وجه یا مال یا سند پرداخت وجه را فراهم نماید، رایش گویند. این جرم در زمره جرایم علیه امنیت و آسایش عمومی محسوب می‌شود زیرا موجب سلب اعتماد و اطمینان شهروندان به نظام اجرایی و اداری کشور و فاسد شدن مأموران دولتی می‌گردد.

تحقق جرایم رشاء و ارتشاء در نظام بانکی نیز متصور می‌باشد. زیرا هر روز تعداد زیادی از شهروندان جهت انجام امورات مالی و بانکی خود از قبیل دریافت تسهیلات، برداشت یا واریز وجوه و ... بدان مراجعه می‌نمایند. به طور کلی ممکن است پرداخت و دریافت رشوه در نظام بانکی به منظور انجام موارد زیر صورت پذیرد:

الف - افتتاح حساب بانکی (ریالی یا ارزی) با هویت مجعول؛

ب - سندسازی یا عدم ثبت سند یا گردش مالی؛

ج - آگاهی و افشای اسرار یا اطلاعات مالی حساب‌ها؛

د - اخذ تسهیلات (وام، تهیه یا تنزیل اعتبارات اسنادی و ...) خارج از ضوابط و مقررات قانونی.

طبق توافق نامه جدیدی که کشورهای صنعتی امضا کرده اند رشوه دادن در خارج از کشور جرم و مستحق مجازات شناخته می‌شود. این کشورها با انعقاد این توافق نامه، حرکت جهانی را علیه فساد آغاز کرده اند. در مراکز کنسرسیوم های آلمانی حالت فوق العاده حاکم است. (کاظمی، ۱۳۷۸، ۱۲)

۴-۳- پول شویی

جرایمی از قبیل قاچاق کالا و ارز، مواد مخدر، سلاح، انسان، اخاذی، رشوه، تقلب، کلاهبرداری، اختلاس، جعل اسکناس مسکوکات و ... که سودی هنگفت برای مرتکبان آن به ارمغان می‌آورند برای آن که بتواند مورد استفاده بعدی مرتکبان قرار گیرد و در ضمن توجه مقامات و مأموران دولتی را به خود جلب نکند، باید سلسله مراتبی را بگذراند تا ظاهری مشروع و قانونی به خود بگیرد. به این پروسه «پول شویی» می‌گویند. بنابراین، پول شویی به عنوان یکی از جرایم عمده در سطح دنیا که تأثیر گسترده‌ای بر اقتصاد، اجتماع، فرهنگ و سیاست و بنگاه‌ها و مؤسسات فعال در جامعه دارد عبارت است از یک فعالیت غیر قانونی که طی آن، عواید و درآمدهای ناشی از فعالیت‌های غیر قانونی به نحوی، ظاهری قانونی به خود بگیرد. به عبارت دیگر، پول‌های کثیف ناشی از اعمال خلاف قانون به پول به ظاهر تمیز تبدیل گردیده و به چرخه اقتصاد رسمی وارد شود. (رهبر و میرزاوند، ۱۳۸۷، ۲)

پول شویان کسانی هستند که یا خود اعمال خلاف را انجام داده و پول‌های بدست آمده از آن را تمیز می‌کنند و یا پول‌های کثیف را به طور آگاهانه و یا نا آگاهانه در نظام مالی و اقتصادی کشور وارد می‌کنند لذا حکومت‌ها در سراسر دنیا به جرم‌انگاری و مجازات آن اقدام نموده‌اند. (تجلی، ۱۳۹۰، ۱۳)

به طور کلی کشورهای جهان در برخورد با جرم پول شویی سه رویکرد را در پیش گرفته‌اند. برخی از کشورها پول شویی را جرم مستقل نمی‌دانند و معتقدند که پول شویی در واقع تداوم جرم اولیه است و مجازات آن که مصادره و ضبط مال نامشروع است برای مبارزه با پول شویی کافی است و نیاز به جرم‌انگاری مستقلی نمی‌باشد. برخی دیگر پول شویی را نوعی معاونت و تسهیل در امر جرم منشأ می‌دانند و با پول شویان که درصدد اختفاء عواید حاصل از جرم برمی‌آیند به عنوان معاون جرم برخورد می‌نمایند. گروهی دیگر از کشورها - از جمله جمهوری اسلامی ایران - که در اکثریت می‌باشند پول شویی را جرم مستقلی از جرم منشأ دانسته و آن را جداگانه جرم‌انگاری نموده و برای آن مجازات مستقل در نظر می‌گیرند، حتی اگر مرتکب جرم منشأ و مرتکب پول شویی یک نفر باشد. (ساک، ۱۳۸۷، ۱۱)

ماده ۲ قانون مبارزه با پول شویی ۱۳۸۶ در بیان مصادیق این جرم و به عبارتی رفتار مجرمانه جرم پول شویی مقرر داشته است: «جرم پول شویی عبارت است از:

الف - تحصیل، تملک، نگهداری یا استفاده از عواید حاصل از فعالیت‌های غیر قانونی با علم به این که به طور مستقیم یا غیر مستقیم در نتیجه ارتکاب جرم به دست آمده باشد.

ب - تبدیل، مبادله یا انتقال عوایدی به منظور پنهان کردن منشأ غیر قانونی آن با علم به این که به طور مستقیم یا غیر مستقیم ناشی از ارتکاب جرم بوده یا کمک به مرتکب به نحوی که وی مشمول آثار و تبعات قانونی ارتکاب آن جرم نگردد.

ج - اخفاء یا پنهان یا کتمان کردن ماهیت واقعی، منشأ، منبع، محل نقل و انتقال، جا به جایی یا مالکیت عوایدی که به طور مستقیم یا غیر مستقیم در نتیجه جرم تحصیل شده باشد.»
صاحب‌نظران برای تطهیر عواید ناشی از جرم، معمولاً سه مرحله متمایز به شرح ذیل در نظر گرفته‌اند:

مرحله اول - جای‌گذاری (استقرار - مکان‌یابی)^۱؛ اولین مرحله در زنجیره پول شویی است که وجوه حاصله از جرایم مقدم وارد نظام مالی و بانکی می‌شوند و یا به خارج از کشور منتقل شده تا در فرصت‌های بعدی آنها را به اموال دیگری مثل حوالجات، چک‌های مسافرتی و یا اشیاء گران قیمت و... تبدیل نمایند.

مرحله دوم - استتار (لایه‌گذاری - لایه‌چینی)^۲؛ در این مرحله که مرحله انشعابی یا مرحله تحرک نیز نامیده می‌شود با انجام مجموعه‌ای از نقل و انتقالات و معاملات صوری متعدد و پیچیده سعی بر آن است تا منشأ منافع حاصل مخفی شده و یا مشروع جلوه نماید. بهره‌مندی از امکانات و فناوری اطلاعات و ارتباطات می‌تواند نقش مؤثری در این مرحله ایفا نماید. (باقرزاده میانجی، ۱۳۸۶، ۲۳۵)

1 Placement

2 Layering

مرحله سوم - ادغام (یکپارچه سازی)^۱؛ در این مرحله که مرحله انسجام یا انجام دوباره نیز خوانده می‌شود، مجرمان سعی می‌کنند که ظاهری مشروع برای عواید حاصله فراهم کنند، به طوری که پول نامشروع حاصل از ارتکاب جرم با منابع مشروع مخلوط شده و دیگر هیچ ردی از خود باقی نگذارند. تأسیس بنگاه‌های خیریه، شرکت‌های با نام و یا بی‌نام جهت فعالیت‌های تجاری، مسکن یا بیمه، راه‌اندازی مؤسسات صادرات و واردات و یا حتی بانک‌های خصوصی، سرمایه‌گذاری در صنایع، و... از شگردهای پول‌شویان در این مرحله برای تبدیل درآمدهای کثیف به پول‌های پاک می‌باشد.

بانک‌ها و مؤسسات مالی، بیش از هر نهاد و بنگاهی در معرض خطرات و زیان‌های مستقیم و غیر مستقیم ناشی از پول‌شویی قرار دارند. نظر به این که بانک‌ها به طور طبیعی و حسب وظایفی که بر عهده دارند، خدمات گوناگونی از قبیل سهولت انتقال پول و ارز از نقطه‌ای به نقطه دیگر، امکان بهره‌برداری یا واریز نمودن پول به حساب‌های افراد متعدد، ارائه تسهیلات الکترونیکی ربالی و ارزی، گشایش اعتبار، صدور ضمانت‌نامه‌های بانکی، حفظ اسرار مشتریان و ... ارائه و به انجام می‌رسانند؛ بدین لحاظ استفاده از فعالیت‌های نظام بانکی بهترین زمینه را برای پول‌شویی و پول‌شویان فراهم می‌کند. برای انجام عملیات پول‌شویی حتی احتیاج به در اختیار گرفتن کل نظام بانکی نیست، بلکه استفاده از ابزارهای بانکی به اضافه کارمند یا کارمندانی فاسد می‌تواند پول‌شویان را به هدف خود برساند. (ولیدی، ۲۷۳، ۱۳۸۶)

۴- تدابیر پیشگیرانه کنشی از فساد مالی

۴-۱- شایستگی در استخدام

به کارگیری کارمندان متعهد و وظیفه‌شناس که به آسانی تطمیع نشده و از مقام خود در جهت اهداف و مطامع شخصی، سوء استفاده نکنند موجب می‌شود از طریق سهولت در امکان کشف فساد هزینه ارتکاب جرم افزایش یافته و ضریب موفقیت جرایم مالی کاهش یابد. بنابراین هدف از شایستگی در استخدام این است که افراد شایسته و برگزیده پست‌های اداری و مدیریتی در سلسله مراتب اداری اشغال کنند و تصمیم‌گیر و الگوساز باشند. در این میان توجه خاص در استخدام از اهمیت فوق‌العاده‌ای جهت پیشگیری اجتماعی از ارتکاب فساد در نظام بانکی در راستای سالم سازی محیط اجتماعی و حذف یا کاهش عوامل اجتماعی وقوع جرم برخوردار است. (امامی و استوارسنگری، ۱۹۶، ۱۳۹۰)

در هنگام طی‌گزینش و استخدام اخذ سوابق کیفری، اجتماعی و خانوادگی از اهمیت بسزایی برخوردار است. افرادی که در خانواده‌هایی پاک و درستکار رشد نموده‌اند به مراتب کمتر درگیر فساد خواهند شد. همچنین با تحقیق از محل زندگی و حرفه پیشین شخص و نحوه عملکرد و رفتار وی، انضباط و وجدان کاری و ... می‌توان به نتایج مثبتی دست یافت. از سوی دیگر اشخاصی که دارای سوابق کیفری قبلی بوده‌اند بیشتر در مظان ارتکاب جرم از جمله فساد قرار دارند. لذا یک نظام اداری

- مالی کارآمد و شایسته زمانی محقق می‌شود که توانایی جذب و بکارگیری نخبگان را داشته باشد. (امامی و استوارسنگری، ۱۹۶، ۱۳۹۰)

۲-۴- انتصاب و ارتقاء شغلی

بدون تردید انتصاب بجا و متکی بر ضوابط معین و وجود امکانات لازم برای ارتقاء پیشرفت شغلی، افزایش عملکرد کارکنان را در پی خواهد داشت اما واقعیت این است که در نظام اداری کنونی، انتصاب و اختصاص پست‌های سازمانی بر اساس و مبنای رفیق‌بازی و خویشاوندگماری به صورت امر عادی درآمده و تباری بین افراد متمول و سیاست مداران و عوامل تنظیم کننده بروکراسی اداری برای عبور از فیلترهای نظام اداری یک جریان پذیرفته شده است که نتیجه آن بروز فساد مالی به ویژه در سطح کلان می‌باشد. لذا بانک‌ها باید سیاست و رویه‌ای را در پیش گیرند که در گماردن افراد در پست‌های حساس دقت لازم را به عمل آورده و خلاصه‌ای از سابقه سجلی قضایی آنان را مطالبه نمود. (محمودی، ۴۰، ۱۳۹۳)

در مقدمه قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران هم تأکید شده «در ایجاد نهادها و بنیادهای سیاسی که خود پایه تشکیل جامعه است، بر اساس تلقی مکتبی، صالحان عهده‌دار حکومت و اداره مملکت می‌گردند» و اصل یکصد و چهل و یک قانون اساسی^۱ در خصوص تصدی بیش از یک شغل دولتی نیز می‌توان یکی از اصول قانون اساسی جهت شایستگی در استخدام و جلوگیری از فساد دانست. زیرا تصدی بیش از یک شغل دولتی از جانب یک شخص خود می‌تواند یکی از عوامل فساد مالی باشد. زیرا از یک طرف موجب کاهش کارایی در نتیجه تقسیم فرصت جهت انجام امور محوله گردیده که در این صورت شخص نمی‌تواند به نحو شایسته از عهده مسؤولیت خود بر آید و از طرف دیگر فرصت دسترسی افراد شایسته به مشاغل مذکور را کم می‌نماید.

۳-۴- گزارش‌دهی به عموم

ارتکاب فساد مالی اصولاً ماهیت پیچیده‌ای دارد چرا که امکان اختفای آن به نحو گسترده امکان پذیر است و گاهی فساد در زمانی کشف می‌شود که دیگر امکان دستگیری متهم یا متهمان و بازستانی منافع ناشی از فساد وجود ندارد. از این رو زمانی که این مهم یعنی گزارش‌دهی به مراجع مبارزه با فساد امکان پذیر باشد اولاً باعث کشف جرم در کم‌ترین زمان ممکن می‌شود و ثانیاً امنیت محیط‌های ارتکاب فساد را متزلزل می‌سازد و گزارش‌دهی به عموم در راستای حق دسترسی عامه به اطلاعات و

۱. اصل یکصد و چهل و یکم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران: رئیس جمهور، معاونان رئیس جمهوری، وزیران و کارمندان دولت نمی‌توانند بیش از یک شغل دولتی داشته باشند و داشتن هر نوع شغل دیگر در مؤسساتی که تمام یا قسمتی از سرمایه آن متعلق به دولت یا مؤسسات عمومی است و نمایندگی مجلس شورای اسلامی و وکالت دادگستری و مشاوره حقوقی و نیز ریاست و مدیریت عامل یا عضویت در هیئت مدیره و انواع سمت‌های آموزشی در دانشگاه‌ها و مؤسسات تحقیقاتی از این حکم مستثنی است.

اطلاع رسانی شفاف به ایشان، که این امر خود باعث تقویت شفافیت در امور و عملکرد مقامات دولتی و مانعی جدی جهت ارتکاب فساد می‌باشد. (محمودی، ۱۳۹۳، ۴۰)

در قوانین نیز به این نکته توجه شده است به عنوان نمونه می‌توان به آیین‌نامه پیشگیری و مبارزه با رشوه در دستگاه‌های اجرایی ۱۳۸۳ که به شکل تکلیفی به تقویت ساز و کار گزارش‌دهی پرداخت است اشاره نمود. بر این اساس کارمندان و کارکنان موضوع آیین‌نامه، مطابق ماده سوم مکلفانند در صورت اطلاع از وقوع اقدامات مندرج در ماده یک نسبت به خود یا دیگر کارکنان مراتب را با ذکر مشخصات فرد یا افراد پیشنهاد کننده به هیأت‌های رسیدگی به تخلفات اداری و مافوق اطلاع دهند تا مطابق قانون پیشگیری شود و همچنین در ماده چهار این آیین‌نامه بیان شده که «هر شخصی که در ارتباط با وظایف دستگاه‌های اجرایی از وی تقاضای رشوه شود و یا رشوه اخذ شده باشد یا تلاش برای گرفتن رشوه از وی شده باشد در اولین فرصت به مسؤولان یا بازرسان موضوع بند (ج) ماده (۲) این آیین‌نامه گزارش کامل موضوع و مشخصات شخص یا اشخاصی را که این رشوه را تقاضا نموده یا به دست آورده یا برای به دست آوردن آن تلاش کرده‌اند به مسؤولان مربوط ارائه دهد.»

فلذا بالا بردن سطح آگاهی عمومی و کارمندان در خصوص و چگونگی از گزارش فساد و نهادهایی که می‌توانند به آن‌ها گزارش دهند فوق‌العاده مهم است. به خوبی از طریق آموزش و تبلیغات رسانه‌ای می‌توان اطلاعات کارمندان و مردم را در این زمینه افزایش داد و آنها را ترغیب به همکاری نمود. البته ایجاد حس اعتماد در مردم و کارمندان و این که به واسطه گزارشی که می‌دهند از حمایت قانونی برخوردار هستند و آسیبی نمی‌بینند امری لازم و ضروری است.

۴-۴- آموزش عمومی و ارتقاء سطح آگاهی

برای مبارزه با فساد در هر حوزه به ویژه حوزه مورد بحث ما یعنی مبارزه با فساد مقامات دولتی صرف در دسترس قرار دادن اطلاعات برای مردم کافی نیست، بلکه باید سطح آگاهی را نیز افزایش داده و آنها را برای نظارت بر حوزه‌هایی که ممکن است در معرض فساد قرار بگیرند، آموزش داد. در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران پس از مبارزه با تمام مظاهر فساد (بند یک اصل دوم) یکی از وظایف دولت جمهوری اسلامی ایران را «بالا بردن سطح آگاهی مردم در همه زمینه‌ها با استفاده صحیح از مطبوعات و رسانه‌های گروهی و وسایل دیگر» دانسته است. (بند دو اصل سوم) چرا که طبیعی است هر گاه افراد جامعه نسبت به پدیده فساد مالی، دارای آگاهی و شناخت کامل بوده و از ویژگی‌ها و آثار آن مطلع باشند در برخورد با موضوع می‌کوشند تا اولاً از ورود آن به محیط خود جلوگیری کنند؛ ثانیاً در صورت ورود، بدون آن که خود به آن آلوده شوند، از طریق مختلف در پی دفع آن باشند و ثالثاً از آلوده شدن دیگران نیز جلوگیری کنند. (دادخدايي، ۱۳۹۰، ۲۶۳)

این مردم هستند که باید یاد بگیرند رشوه ندهند، رفتار فساد آلود مقامات دولتی را به مراجع ذی ربط گزارش دهند. در برخی از فرهنگ‌ها، شهروندان خود را از سوی جامعه تحت فشار می‌بینند و «لو دادن» همشهریان برای آنها لکه ننگی به حساب می‌آید. باید برای شهروندان این احساس ایجاد شود که این کار آن‌ها در نهایت برای جامعه به عنوان یک کل، مفید است و در صورت عدم گزارش فساد، جامعه و به تبع خود آنها از تأثیرات سوء فساد در امان نخواهد بود. در واقع باید برای مردم این باور ایجاد شود که افراد در صورت گزارش فساد، قهرمانی هستند که شجاعت این کار را داشته و باید آنها را تحسین کرد. (دادخدایی، ۲۶۴، ۱۳۹۰)

در مورد اهمیت و ضرورت آموزش عمومی می‌توان گفت که یکی از عوامل مؤثر در کاهش و پیشگیری از فساد مالی آموزش است. برای آن که مردم جامعه بتوانند با فساد مقابله کنند و خود را از ارتکاب آن احتراز ورزند آموزش و آگاه‌سازی آنان امری لازم و ضروری است. آموزش کارکنان دولتی و خصوصی پیرامون نحوه برخورد با فساد مالی و بیان شیوه‌های گزارش‌دهی و آگاهی دادن به شهروندان در خصوص ماهیت فساد، به ویژه فساد مالی و پیامدهای وخیم آن و تشویق آن‌ها به برقراری ارتباط بدون واسطه با مسئولان امر مبارزه با فساد، اقدامی لازم و ضروری است. چرا که انتظار مقابله با فساد از جامعه ناآگاه و بی‌خبر از پیامدهای وخیم فساد و شیوه‌های ارتکاب آن، انتظاری غیر معقول و نادرست است. لذا در طراحی و پی‌ریزی رهیافتی مؤثر و کارآمد در جهت پیشگیری از فساد مالی و مقابله با آن می‌بایست به آموزش عمومی به عنوان اصل تخطی‌ناپذیر نگریست. (دادخدایی، ۲۶۴، ۱۳۹۰)

۵-۴- آزادی بیان و دسترسی به اطلاعات

تأثیر آزادی بیان و حق دسترسی به اطلاعات بر کاهش فساد مالی به این شرح است که اولاً مقامات دولتی از ترس آبروریزی و ضربه به وجهه اجتماعی و با اطلاع از حقوق خود، مرتکب فساد نمی‌شوند. ثانیاً می‌توانند از ارتکاب دیگران به فساد مالی جلوگیری کنند. در واقع دسترسی مؤثر و آزاد به اطلاعات سبب افزایش توانمندی افراد جامعه در مبارزه با فساد هم از لحاظ ماهوی و هم از لحاظ شکلی خواهد شد. توانمندسازی در مفهوم ماهوی بدین معناست که داشتن اطلاعات در خصوص مسائل عمومی توانایی اعمال نفوذ در پی خواهد داشت و بدین صورت توان تأثیرگذاری بر تصمیمات حکومتی را به مردم خواهد داد. در مفهوم شکلی نیز بدین معناست که دسترسی به منابع اطلاعاتی می‌تواند و به نحوی می‌بایست از سوی اعضای جامعه مدنی صورت پذیرد، چرا که این کار به عنوان یک وظیفه از آنها خواسته می‌شود و ایشان نیز از رهگذر اطلاعاتی که بدست می‌آورد ضمن حفظ هوشیاری و احساس مسئولیت در خود، درباره امر پیشگیری از فساد مالی و مقابله با آن رفتار آگاهانه و مؤثرتری از خود بروز خواهند داد. (بهره مند، ۱۲۱، ۱۳۹۰)

آزادی مطبوعات برای افشاگری فساد از جهات گوناگون در مبارزه با فساد مؤثر است. از سویی اصحاب مطبوعات و رسانه‌ها بدون آن که هزینه‌ای برای دولت در برداشته باشند به تجسس و نظارت بر رفتار دستگاه‌های دولتی می‌پردازند. به عبارتی می‌توان گفت در امر بازرسی و نظارت، مطبوعات به طور غیرمستقیم به مسؤولان دولت کمک می‌کند. (حبیبی، ۱۱۲، ۱۳۷۵)

۵- تدابیر پیشگیری واکنشی از فساد مالی

پاسخ‌های واکنشی شامل عکس‌العمل یا واکنش‌های کیفی و غیرکیفی پس از ارتکاب جرم می‌باشد. اهداف سیاست جنایی مؤثر در جامعه وقتی تحقق می‌یابد که تدابیر پیشگیرانه همواره در درجه نخست اهمیت قرار گیرد. (نوری، ۱۶۸، ۱۳۸۳) ایده «پیشگیری بهتر از سرکوب است» با الهام از اصل راهبری در مبارزه با جرم و کنترل بزهکاری در دهه‌های اخیر مورد توجه متولیان سیاست جنایی قرار گرفته است. (نجفی ابرنآبادی، ۵۶۹، ۱۳۸۳)

گاه برخی قوانین حتی قوانین با هدف مبارزه با فساد مالی، خود منشأ تولید فساد می‌شوند. اهمیت قائل شدن قانون‌گذار به رعایت اصول صحیح قانون‌نویسی در زمان تصویب یک قانون و نیز توجه کارشناسانه به جنبه عملی و پیامدهای این موضوع در اجراء، تا حدود زیادی از سوء استفاده‌ها جلوگیری می‌کند. در بحث فساد مالی شفاف، صریح، ساده و منجز بودن قوانین و مقررات، دوری از ابهام، قابلیت اجراء و قابلیت دسترسی قانون، پیش‌بینی ضمانت اجراهای قاطع و مناسب، اصلاح قوانین گذشته، تصویب قوانین مناسب و ضروری با لحاظ این مسأله که کثرت و انباشتگی قوانین و مقررات خود می‌تواند از عوامل موجد فساد مالی تلقی شود، تصویب قوانین با رویکرد بالا بودن هزینه ارتکاب جرم، کاهش تشریفات اداری و در واقع کم کردن سطح دخالت دولت و نیز مقررات‌زدایی از اهمیت خاصی در پیشگیری از بروز فساد مالی برخوردار هستند. (محمودی جانکی، ۶۶۷، ۱۳۸۸)

قانون‌گذار باید در محتوای قانون‌گذاری برای یک پدیده با هدف کارآمد بودن در مرحله اجراء برای مناسب و متناسب بودن یک قانون اهمیت ویژه‌ای قائل شود. منظور از مناسب بودن قانون، تجلی درک صحیح مقنن از یک پدیده و مسائل و مشکلات پیرامون آن است. منظور از متناسب بودن را نیز می‌توان هماهنگی یک قانون با شرایط و اوضاع و احوال زمانی و مکانی اجراء دانست.

در موضوع فساد مالی یکی از مناسب‌ترین قوانین را می‌توان قوانینی با محتوای تأکید بر خودداری از تصویب قوانین اضافی و غیر لازم و نهایتاً انباشتگی مصوبات و مقررات دانست. بنابراین تلاش در جهت کم کردن تشریفات اداری و کاهش سطح دخالت دولت را که از جمله یکی از مؤثرترین شیوه‌های پیشگیری و مقابله با فساد است می‌توان در آن جای داد.

ضعف قانونی از دو جنبه بر روند فساد تأثیرگذاری می‌کند. نخست، ضعف قوانین مناسب در مبارزه علیه فساد؛ دوم، قوانین ناکارآمد در بخش‌های تجاری، مالی، بانکی، ثبتی و سایر ابعاد اقتصادی، خود پناهی برای مقامات و بروز فساد مالی می‌شود.

با توجه به اهمیت موضوع کنترل نظام اقتصادی و به ویژه نظام پولی و مالی و بسیاری از کشورها در سیاست جنایی خود به این نتیجه رسیده‌اند که قواعد کلی و مقرراتی که در لابه‌لای قوانین ماهوی و شکلی عمومی مانند قانون جزا و قانون آیین دادرسی بیان شده است، برای حفظ کیان اقتصادی آنها، کفایت نمی‌کند؛ بنابراین قوانین مستقل و خاصی را وضع کرده‌اند تا به این مهم جامه عمل ببوشانند. قانون اساساً وظیفه دارد تعریف دقیق و کاملی از جرایم اقتصادی ارائه دهد و مصادیق آن را مشخص نماید و احکام آن را با توجه به نظام اقتصادی حاکم، تبیین کند. بخشی از این مسؤلیت بر دوش حقوقدانان و دانشگاہیان است تا مبنای تئوری و نظری قانون جرایم اقتصادی را مورد بحث و بررسی علمی قرار دهند.

نتیجه‌گیری

فساد مالی یک واقعیت انکارناپذیر است؛ بیماری پیش‌رونده‌ای که با کوچک‌ترین غفلت، تا عمق وجود جامعه رسوخ می‌کند و درمان را دشوار می‌سازد. فساد در هر نقطه که بروز کند کارکردهای اصلی را مختل کرده، سپس به سایر قسمت‌ها سرایت می‌کند. آنگاه فساد به صورت فراگیر و سیستمی حاکم شده، افراد سالم را نیز از مسیر صحیح منحرف می‌نماید. متأسفانه زندگی در یک محیط فاسد برای انسان‌های سالم، غالباً به دلیل ناهمگونی، طرد و تعرض از ناحیه اطرافیان را به دنبال داشته و با مشکلات بسیاری همراه است. چه بسا نتیجه، هم‌رنگی فرد سالم با محیط پیرامون یا به دلخواه و یا از سر ناگزیری خواهد بود.

فساد مالی پدیده‌ای وسیع و گسترده است که معلول یک سری شرایط اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و فرهنگی در یک کشور است، لذا در مبارزه با آن باید از استراتژی جامع و چندگانه‌ای استفاده کرد. برای مبارزه با این معضل باید به فکر راهکارهای جدی و موثری بود؛ استخدام و بکارگیری افراد شایسته، انتصاب و ارتقاء شغلی برابر ضوابط معین، گزارش دهی به عموم، ارتقاء سطح آگاهی و آزادی بیان و دسترسی به اطلاعات و نهایتاً نظارت بر اموال و دارایی مقامات دولتی از جمله مهم‌ترین اقداماتی است که در بسیاری از نظام‌های حقوقی به منظور مقابله با فساد مالی، به کار رفته است، که اگر این اقدامات به درستی انجام شود، نتایج ملموس و اثر بخشی در مبارزه با فساد مالی بر جای می‌گذارد.

بسان هر موضوع حقوقی، اولین و مهم‌ترین منبع تحقیقات برای بررسی جرائم اقتصادی، قانون است که در اکثر کشورها، قانون جداگانه و منفکی وجود ندارد تا مبنای بحث قرار گیرد بلکه مقررات مربوط به جرایم اقتصادی به صورت پراکنده در قوانین متفرقه بیان شده است؛ اما در صورتی که اقتضا کند، باید در جهت مقررهای جزایی کنترل نظام اقتصادی و پولی نیز اقدام شود.

منابع

- آکرمن، سوزان رز، ۱۳۸۵، فساد و دولت: علت‌ها، پیامدها و اصلاح، ترجمه منوچهر صبوری، چاپ اول، تهران، نشر پردیس دانش.
- افضل‌ی، عبدالرحمان، ۱۳۹۰، فساد اداری و تأثیر آن بر توسعه: علل، پیامدها و راهکارهای برون رفت، مجله حقوقی بین‌المللی، نشریه مرکز امور بین‌المللی ریاست جمهوری، سال بیست و هشتم، شماره ۴۵.
- امامی، محمد و استوارسنگری، کورش، ۱۳۸۸، حقوق اداری، چاپ نهم، تهران، نشر میزان.
- باقرزاده میانجی، احد، ۱۳۸۶، مطالعه تطبیقی پولشویی در حقوق ایران و انگلستان و اسناد بین‌المللی، چاپ دوم، تهران، نشر میزان.
- بهره مند، حمید، ۱۳۹۰، نقش جریان آزاد اطلاعات در پیشگیری اجتماعی از فساد، مجله مجلس و پژوهش، شماره ۵۸.
- تجلی، سیدآیت‌اله، ۱۳۹۰، مبارزه با پولشویی و تأمین مالی تروریسم در بانک‌ها، چاپ اول، تهران، انتشارات آراد.
- جعفری لنگرودی، محمدجعفر، ۱۳۸۲، ترمینولوژی حقوق، چاپ سیزدهم، تهران، انتشارات گنج دانش.
- حبیبی، نادر، ۱۳۷۵، فساد اداری (عوامل مؤثر و روش‌های مبارزه)، چاپ اول، تهران، انتشارات وثقی.
- حبیب زاده، محمدجعفر و منصورآبادی، عباس، ۱۳۷۹، بررسی تطبیقی اختلاس و تصرف غیر قانونی در حقوق کیفری ایران، فصلنامه مدرس علوم انسانی، دوره چهارم، شماره ۲.
- دادخدایی، لیلا، ۱۳۹۰، فساد مالی اداری و سیاست جنایی مقابله با آن با تکیه بر کنوانسیون سازمان ملل متحد بری مبارزه با فساد، چاپ اول، تهران، نشر میزان.
- دادگر، حسین و معصومی‌نیا، غلامعلی، ۱۳۸۳، فساد مالی، چاپ اول، تهران، انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.
- دهخدا، علی اکبر، ۱۳۷۳، لغت نامه، جلد دهم، چاپ اول، تهران، انتشارات دانشگاه تهران.
- رهبر، فرهاد و میرزاوند، فضل‌اله، ۱۳۸۷، پولشویی و روش‌های مقابله با آن، چاپ اول، تهران، انتشارات دانشگاه تهران.
- ساکی، محمدرضا، ۱۳۸۷، آشنایی با جرم پولشویی، چاپ اول، تهران، انتشارات جنگل جاودانه.
- شکرالهی، مسعود، ۱۳۸۸، ظرفیت‌سازی برای سلامت نظام اداری با اتکای سلامت نظام اداری، چاپ اول، تهران، نشر مرکز آموزش مدیریت دولتی.

- شلالوند، عبدالعلی، ۱۳۷۷، اختلاس و فساد اداری، آفت توسعه، فصلنامه مجلس و پژوهش، سال پنجم، شماره ۲۵.
- کاظمی، م ر، «مترجم»، ۱۳۷۸، مبارزه کشورهای صنعتی با فساد مالی، مجله توسعه مدیریت، شماره ۱۰.
- محمودی، مهدی، ۱۳۹۳، نقش فرهنگ‌سازی قاضی در کنترل فساد، مجله تدبیر، شماره ۱۶.
- محمودی جانکی، فیروز، ۱۳۸۸، نظام کیفردهی، هدف‌ها و ضرورت‌ها، تازه‌های علوم جنایی، زیر نظر دکتر علی حسین نجفی ابرندآبادی، چاپ اول، تهران، نشر میزان.
- معصومی، سید محمد، ۱۳۸۶، پیشگیری از فساد مالی و اقتصادی در حقوق ایران و اسناد بین‌المللی، پایان نامه کارشناسی ارشد، معارف اسلامی و حقوق دانشگاه امام صادق (ع).
- میرمحمدصادقی، حسین، ۱۳۸۱، جرایم علیه امنیت و آسایش عمومی، چاپ دوم، تهران، نشر میزان.
- نجفی ابرندآبادی، علی حسین، ۱۳۸۳، پیشگیری عادلانه از جرم، مندرج در علوم جنایی (مجموعه مقالات در تجلیل از استاد دکتر محمد آشوری)، چاپ اول، تهران، انتشارات سمت.
- نورزاد، مجتبی، ۱۳۸۹، جرائم اقتصادی در حقوق کیفری ایران، چاپ اول، تهران، انتشارات جنگل جاودانه.
- همدی خطبه سرا، ابوالفضل، ۱۳۸۷، فساد مالی علل، زمینه‌ها و راهبردهای مبارزه با آن، چاپ دوم، تهران، نشر پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- ولیدی، محمد صالح، ۱۳۸۶، حقوق کیفری اقتصادی، چاپ اول، تهران، نشر میزان.
- قانون ارتقاء سلامت نظام اداری و مقابله با فساد ۱۳۸۷
- قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران ۱۳۶۸
- قانون مبارزه با پول‌شویی ۱۳۸۶
- آیین‌نامه پیشگیری و مبارزه با رشوه در دستگاه‌های اجرایی ۱۳۸۳
- کنوانسیون مریدا ۲۰۰۳